

Vredens druvor av John Steinbeck

Det finns böcker som får en att bli rasande över världens orättvisa och huvudpersonernas ojusta, oerhörda öde. En sådan bok är John Steinbecks *Vredens druvor*, inte på grund av den otroliga, rörande historia han bjuder oss på, utan för att den är så sann, så gott som ett med verkligheten – Steinbecks egen verklighet och oändligt många jordbrukares öde i USA under depressionen och dammstormarna mitt i Amerika. Det område som sträckte sig in i fem delstater och som sedan kom att kallas för *The Dust Bowl* ("stoftbaljan").

På morgonen stod dammet som en dimma, och solen var röd som tjockt, färskt blod. Hela dagen silade stoftpartiklarna ner ur rymden och dagen därpå silade de alltjämt. Jorden höljdes av ett jämnt täcke.

Steinbeck inleder romanen med en lång landskapsbeskrivning. Det rör sig om en ekokatastrof av oanade mått, ett landskap förutan vilket *Vredens druvor* aldrig kommit till.

Utan de nya, effektiva jordbruksmaskinerna och den oändliga mängd jordbrukare som plötsligt sökte sig till dessa områden för att göra sig en vinst, och utan den torka som sedan fle-

ra år i rad satte in, hade familjerna inte tvingats in i det ekonomiska trångmål som gjorde att flera hundratusentals amerikanska familjer under 1930-talets senare hälft plötsligt befann sig på hjul, på jakt efter en framtid – och mat.

Det är en sådan familjs öden som Steinbeck beskriver i sin bok *Vredens druvor* (*Grapes of Wrath*). Boken kom ut 1939, bara några år efter att den värsta torkan hade lagt sig och efter att 40 miljoner hektar odlingsjord hade förstörts. Steinbeck erhöll Pulitzerpriset för den omskakande romanen.

Familjen Joad måste lämna sitt hem efter att jorden inte längre bar skörd och efter att de varit tvungna att ta ett lån av banken i hopp om att följande skördeår skulle bli bättre. Men eftersom torkan höll i sig flera år i rad kom ingen räddning. Istället får vi rätt i början av romanen bevittna hur banken tvingar far-

En dammstorm slår till i Stratford, Texas, 1935.

Ur John Fords filmversion av *The Grapes of Wrath*, 1940. Från vänster Henry Fonda som Tom Joad, Shirley Mills som Ruthie Joad, Russell Simpson som Pa Joad, Darryl Hickman som Winfield, Frank Darien som Uncle John och O.Z. Whitehead som Al.

Om familjen ger sig fatiga ut på den långa färden till Kalifornien – där det lär ska finnas jobb – så är de snart helt utblottade. Efter att ha hankat sig fram i de trashanksläger som bildats kring vägarna då sådana mängder människor plötsligt är på vandringsstråt, kommer de till slut till ett läger som verkar vara något av ett paradiset, ett statligt läger där det finns toaletter och duschar och där lägerinvånarna själva får bestämma om reglerna. Men ormen försöker nästla in sig i paradiset i form av trubbelmakare som vill förstöra den självständighet man har. Eftersom det

marna att lämna sina hem med våld, genom att helt enkelt köra traktorplojen rakt igenom deras hus.

Ungefär såhär dags återvänder den mellersta sonen Tom Joad den yngre hem. Han har suttit i fängelse för ett dråp som han begått i självförsvar och har nu blivit villkorligt frigiven. På vägen träffar han en predikant som familjen tar med sig på sin långa väg till Kalifornien.

Familjen består av många generationer, ett genomsnitt av den amerikanska befolkningen, men de centrala personerna är Tom och hans mamma. Också Toms yngre syster som är gravid och de småsyskon som ännu är barn spelar viktiga roller i händelsernas utveckling.

Predikanten, Casy, har mist sin tro, men finner under färden en ny – en röd, som kommer att bli hans undergång.

Farföräldrarna dör redan i början av resan. Farfadern klarar inte ens av tanken på att lämna sitt hem och den jord som han jobbat på och för och på vilken hela hans liv utspelat sig.

Resan är full av motgångar – men familjen stöter också på vänliga människor som delar samma öde och är villiga att dela med sig av det lilla de har, som är villiga att hjälpas åt.

inte heller finns jobb att få mer än för några få dagar så måste resan gå vidare.

Under resan lär vi känna folk in på bara skinnet. Vem som är lat, vem som är hysterisk, vem som är deprimerad, vem som biter ihop tänderna, med mera. Precis som man i den riktiga världen lär känna människor bäst under en gemensam resa. Under resan sprängs familjen så småningom sönder. I början konstaterar mamman att det enda som är viktigt är att familjen håller ihop. Mot slutet har hon allt färre familjemedlemmar kvar. Varje person som dör eller lämnar familjen sörjer man också som läsare.

Steinbecks språk är maskulint, rakt på sak och strävt som sandpapper. Personerna talar som de talar i verklighetens värld; dialekt, fränt och fräckt. I de många landskapsbeskrivningarna är stilen rullande och högtidlig, nästan biblisk. Landet och jorden är viktiga för Steinbeck. Han beskriver en ekokatastrof och dess följder. Predikanten får stå för den filosofiska och politiska replikeringen i berättelsen. Han är van vid att tala. Han har flera ord än de andra.

Det är inte bara ekokatastrofen som Steinbeck beskriver, han analyserar också kapitalismen. Kapitalismen som drivs till det yttersta, egocentriciteten,

den bottenlösa girigheten:

Om du som äger det som människor behöver, kunde begripa detta, skulle du kanske kunna klara dig. Om du kunde skilja på orsak och verkan, om du förstod att Paine, Marx, Jefferson, Lenin var verkningar inte orsaker, då kunde du kanske klara livhanken. Men det kan du inte nu. Ty ägar-egenskapen har för alltid fryst in dig i ditt "jag" och för alltid avskurit dig från "vi".

Det känns nästan skrämmande hur högaktuell *Vredens druvor* är idag. I romanen finns ett överutbud av plockare och därför sjunker lönerna drastiskt från dag till dag, tills man måste ta emot jobb för brödlön. Idag är problemet globalt. Arbetstillfällena flyttar till länder där levnadsstandarden är dålig och lönerna låga, och skapar därmed arbetslöshet hemma. Det förekommer nollavtal och andra oreglerade arbetsförhållanden. Om Steinbeck i sin roman konstaterar att man är på väg tillbaka till livegenskapen om lönerna dagligen sjunker, så finns det liknande tendenser i dagens samhällen. De rika blir allt rikare och de fattiga allt fattigare.

Och om skeendena i *Vredens druvor* hade en ekokatastrof som katapult så ligger en sådan enligt många vetenskapsmän och ruvar bakom hörnet också i världen av idag – den globala uppvärmningen. Ingen kan riktigt förstå vad den eventuellt kan få till stånd. Många stänger ögonen. Den är ju inte ännu här, kanske är den en chimär. Vi vill och behöver inte göra något ännu, inte ännu.

I *Vredens druvor* stretar den lilla familjen vidare och kommer fram till Kalifornien. Men de kommer för sent. Jobben är redan tagna. Det finns oändliga mängder människor villiga att jobba för matlön överallt. Men det finns inga jobb. Snart är frukt-plockningssäsongen förbi.

Steinbeck har byggt upp sin berättelse nästan som en spänningsroman. Hur kommer det att gå, kan de klara sig? Han har själv konstaterat att han "har gjort sitt yttersta för att riva läsarnas nerver till trasor. Jag vill inte att de skall bli tillfredställda".

Samtidigt som vi kommer att älska familjen, mamman som aldrig ger upp, Tom som bara vill väl, lillebrodern som drömmer om att studera, Rose of

Sharon som man skulle unna ett friskt barn och en framtid, och så vidare, så visar Steinbeck på de yttre omständigheterna som gör det omöjligt. Vi hoppas mot vårt bättre vetande, precis som huvudpersonerna i romanen hoppas, trots allt vad de får höra på vägen. Vi hoppas att vi kunde göra något, såsom den vänliga arrendatorn i boken:

Vi måste fundera på det här allesammans. Det måste finnas något sätt att hejda det. Det är inte som blixten och jordbävningen. Här är något ont som har skapats av människor, och med Guds hjälp ska vi kunna ändra på det.

Driver Steinbeck lidandet för långt? Är det för mycket?

Nej, det är sant. Det kommer att vara sant överallt där det finns extrem fattigdom, enorm girighet och själviskhet och där man inte beaktar denna vår jord, vår planet – utan istället suger ut den. Trots det svåra ämnet och de politiska ställningstagandena blev *Vredens druvor* när den kom ut 1939 en framgång och anses idag vara Steinbecks bästa roman. Romanen blev också Hollywoodfilm året därpå (1940) i John Fords regi och med Henry Fonda i huvudrollen som Tom Joad. Bara tio år senare hade den knappast blivit det, för då var mccarthyismen redan i farten.

Vredens druvor har en av de vackraste slutscener jag någonsin läst.

När familjen under en flodvåg tar sin tillflykt till en lada, visar det sig att även två andra figurer kurar där. En man och hans lilla son. Rose of Sharon, som just mist sitt nyfödda barn, går med på att amma den vuxna mannen som redan nästan förgåtts av hunger. Hon lägger sig bredvid den svultna och blottar sitt mjölkstinna bröst.

Du måste, sa hon. Hon flyttade sig närmare och tryckte hans huvud intill sig. Såja, sa hon. Så.

CAMILLA THELESTAM

John Steinbeck: *Vredens druvor* (*The Grapes of Wrath*, 1939). Översättning Thorsten Jonsson. Bonniers 1940, nyutgåvor 1945, 1976, 1979, 1985, 1990, 1997